

In aansluiting op de tentoonstelling *Magische miniaturen*, waarin de boekverluchting uit de Zuidelijke Nederlanden centraal staat, worden in deze bijdrage enkele 'oude liefdes' van onze oud-directeur uitgelicht, eveneens uit de Zuidelijke Nederlanden.

Tijdens de middelbareschoolperiode, begin jaren vijftig, ontluikte bij mij de belangstelling voor beeldende kunst, met name voor die uit de zeventiende eeuw en vroeger. In mijn ouderlijk huis in Bergen op Zoom bevond zich een klein aantal kunstboeken, waarvan er één mij bijzonder aansprak. Dat was het boek *Antiquiteiten en wat zij ons vertellen* (Bussum 1946), geschreven door de kunstverzamelaar Menno Jaarsma over zijn verzameling middeleeuwse beelden en schilderijen.

Sibille, Brussel(?),
derde kwart 15e
eeuw, SMCC b3

Zuid-Nederlandse sculpturen

uit de collectie Jaarsma in Museum Catharijneconvent

Henr Defoer
Oud-directeur
Museum Catharij-
neconvent

GEVOEL VOOR SFEER

In zijn boek vertelt verzamelaar Jaarsma gepassioneerd over zijn in de loop der jaren bijeengebrachte collectie. De romantische titel van zijn boek wijst erop dat het hier geen zuiver kunsthistorische beschrijving van zijn verzameling betreft. De schrijver besteedt namelijk ruim aandacht aan het geluk, dat het leven te midden van zulke prachtige en ontroerende voorwerpen met zich meebrengt. Zo schrijft hij aan het begin van zijn verhaal: 'Om kunst en vooral kunst uit vroege tijden te begrijpen, heeft men een zekere graad van ontwikkeling nodig. Toch

blijft het gevoel voor sfeer, voor stemming het voorname. De sfeer in een kamer, in een huis, ja overal, is zó belangrijk voor ons levensgeluk...'

ROCHUS OP DE BOEKENKAST

Een aantal foto's in het boek laat zien hoe het sfeervolle interieur van Jaarsma met zijn gotische meubelen en beelden eruitzag. Een ervan toont de openhaard met op de schoorsteenmantel een beeld van een tronende sibille. Links van haar staat een klein Rochusbeeld en op de boekenkast een beeldje van dezelfde heilige.

Interieur van het huis van kunstverzamelaar Menno Jaarsma

Na zijn overlijden kwam de collectie van Jaarsma op 24 januari 1967 in Amsterdam bij Mak van Waay onder de hamer en raakte verspreid. Drie van zijn sculpturen zijn later in Museum Catharijneconvent terecht gekomen en dat zijn toevallig de drie beeldjes, die op de foto te zien zijn.

Het ene Rochusbeeldje dateert uit omstreeks 1500 en is gemaakt in de Zuidelijke Nederlanden (afb. op volgende pag.). Op een voetstuk gevormd door à jour uitgewerkte acanthusbladen staat in het midden de heilige, de pelgrimsstaf in de hand. Links zien we de engel, die dagelijks zijn pestbuilen kwam verzorgen en rechts het hondje, dat hem brood bracht. Onder in het voetstuk zit een rond gat, wat

'Het geluk te leven te midden van zulke prachtige en ontroerende voorwerpen'

er op wijst dat het beeldje oorspronkelijk de bekroning vormde van een processiestaf, waarschijnlijk van een Rochusbroederschap die zich bezighield met het verplegen van pestlijders.

Het beeldje was gekocht door een liefhebber van middeleeuwse kunst met een indrukwekkende

verzameling, waarin zich behalve sculpturen ook prachtige schilderijen bevonden. In 1971 werd diens collectie ondergebracht in het Museum Simon van Gijn in Dordrecht. Toen eind jaren negentig dit museum een nieuwe opzet kreeg, waarbinnen voor de middeleeuwse stukken geen plaats was, kwam het Rochusbeeldje samen met de rest van de rijke verzameling naar Museum Catharijneconvent. Hierbij bevond zich ook het topstuk van die collectie: het paneel met Christus geneest de blinde door de Meester van de Inzameling van het Manna (nu in de Utrechtzaal).

ROCHUS OP DE SCHOORSTEENMANTEL

De andere, hierboven afgebeelde, Rochus dateert uit het eerste kwart van de zestiende eeuw en stamt waarschijnlijk uit Mechelen, waar in die periode veel beeldhouwers actief waren. Ze waren gespecialiseerd in het maken van kleine beeldjes van heiligen, met name van Mariabeeldjes bestemd voor privédevotie. Het Rochusbeeld kwam in het museum als legaat van de Leidse hoogleraar L.J. van Holk (1893-1982). Hij was vrijzinnig theoloog en lid van de Remonstrantse Broederschap. Buiten universitaire kringen kreeg hij bekendheid door zijn gewaagde rede van 26 november 1940, waarin hij protesteerde tegen het ontslag van zijn joodse collega's. Woonachtig in De Bilt en zeer oecumenisch gezind droeg hij het Catharijneconvent, het museum, dat zowel >

Heilige Rochus, Mechelen, begin 16e eeuw, ABM bh652

Bekroning van een processiestaf met heilige Rochus, Zuid-Nederland, ca. 1500, RMCC b201

aandacht besteedt aan het katholicisme als aan de Reformatie, een warm hart toe. Dit kwam tot uiting in het legateren van het Rochusbeeldje aan het museum.

TRONENDE SIBILLE

Het belangrijkste beeld uit de verzameling Jaarsma dat in het museum belandde is de tronende sibille uit het derde kwart van de vijftiende eeuw. Dit verfijnde Brusselse beeld heeft zijn oude polychromie behouden. Ik vond het indertijd al een van de mooiste stukken van de collectie en uit zijn boek blijkt, dat ook de verzamelaar zelf er zeer aan gehecht was: 'Oorspronkelijk is zij ongetwijfeld in een glanzende goudpolychromie uitgevoerd geweest. Thans is dat goud versleten, en het oppervlak is daardoor veranderd in een wonderschoon oud ivoor, waarover als in een sprookje de goudglans gestrooid ligt.'

Toen in januari 1967 de collectie geveild werd, was ik pas enige maanden in dienst bij het Aartsbisschoppelijk Museum (dat later opging in het Catharijneconvent), waarvan directeur Bouvy net als Jaarsma een groot liefhebber van beelden was.

Hij was een internationaal bekend expert op het gebied van de Noord-Nederlandse middeleeuwse beeldhouwkunst, een onderwerp waarop hij in 1947 was gepromoveerd.

Het was duidelijk dat er op de veiling sculpturen onder de hamer zouden komen die niet zouden mistaan in het museum, maar het aankoopbudget was zeer beperkt. Toch gingen Bouvy en ik naar de kijkdag, want Bouvy verzamelde zelf ook middeleeuwse beelden, waarvoor hij van het bestuur toestemming had gekregen. Hij was vooral gecharmeerd van een kleine beeldengroep met het Sterfbed van Maria en

Zo geschiedde het dat mijn oude liefde in Museum Catharijneconvent terecht kwam

was van zins hierop te gaan bieden. Naar mijn mening gevraagd, liet ik hem weten dat ik het wel een aardig groepje vond, maar dat hij moest proberen de sibille te verwerven, het mooiste stuk van de veiling. Maar, wanneer Bouvy ergens zijn zinnen op had gezet, dan wist hij niet van wijken en hij hield vast aan zijn eigen plan. Twee beelden zou wel erg begroetelijk worden en zijn echtgenote zou het vast niet goed vinden wanneer hij met twee beelden thuis kwam. Toch slaagde ik erin hem te overtuigen van de hoge kwaliteit van de sibille en het resultaat was dat hij besloot op beide stukken te bieden. Gelukkig bleven de prijzen binnen zijn budget en lukte het hem ze te verwerven. Ze kregen een plaats in een omgeving die niet zo veel verschilde van hun vorige, want het interieur van Bouvy, met zijn vele antieke, eikenhouten meubelen en middeleeuwse sculpturen, ademde dezelfde sfeer als dat van Jaarsma.

EEN OUDE LIEFDE

Vele jaren later, het Aartsbisschoppelijk Museum was opgegaan in het Catharijneconvent en Bouvy was al meer dan tien jaar met pensioen, werd ik door hem uitgenodigd om te overleggen welke stukken uit zijn verzameling mogelijk interessant zouden zijn voor het museum. Het was niet zijn bedoeling om de verzameling geheel of gedeeltelijk te legateren, maar hij stelde voor dat ik een aantal werken uitkoos die het museum na zijn overlijden tegen taxatieprijs mocht aankopen. Afgesproken werd dat de gekozen stukken een reële aanvulling moesten zijn op de al zo rijke collectie van het Catharijneconvent. Mijn keuze viel op vijf stukken, waaronder behalve een mooi profetenbeeldje, dat op de lijst van beschermd nationaal cultuurbezit stond, uiteraard ook de sibille voorkwam. Dankzij de steun van de Vereniging Rembrandt konden de sibille en de andere beeldjes worden aangekocht. Zo geschiedde het dat enige jaren na het overlijden van Bouvy in 1993 mijn oude liefde in Museum Catharijneconvent terecht kwam, waar ze thans is te bewonderen in de zaal met middeleeuwse meesterwerken, de voormalige refter van het kloostergebouw. <